

ANMELDELSER

Richard Watermeyer: Competitive Accountability in Academic Life: The Struggle for Social Impact and Public Legitimacy

Cheltenham, Edward Elgar, 2019
(166 sider, ISBN: 978 1 83910 448 0)

Ledelses- og styringskulturen i den europæiske forskningspolitik har for længst set sig lun på identifikation og måling af universitetsforskningens offentlig-politiske effekt eller *impact* som ét centralt middel i ansvarligheden af forskningen som værdiskaber for samfundet. Længst nede af dette spor befinder det britiske *Research Excellence Framework* (REF) sig: en omfattende styrings- og evalueringsinfrastruktur, hvor forskeres krav på såvel »excellence« som *impact* mødes med kontant belønning fra staten. Også i Danmark fornemmes det, at den hidtidige flirt med *impact* blandt universitetsledelser og forskningsbureaukrater blot er toppen af et ulmende isbjerg. For år tilbage overhørte jeg selv en samfundsvidenskabelig dekan tale varmt om det britiske REF-system. Det lød ildevarslen. Og med sociologen Richard Watermeyers lille bog mellem hænderne vil ingen efterfølgende kunne sige, at vi ikke var blevet advaret.

Watermeyer forsker i uddannelses- og forskningspolitiske emner ved univer-

sitetet i Bath, med intellektuelt afsæt i krydsfeltet mellem uddannelsessociologi og videnskabs- og teknologistudier (STS). Han har over en periode på snart 10 år i særlig grad udforsket de magtforhold og de nye relationer, praksisser og forståelser, der knytter sig til REF-systemets forskellige deltagere, og som efterhånden har gjort *impact* til en ny kapital- og distinktionsform i den britiske akademiske verden. Bogen her samler disse spredte undersøgelser inden for en sammenhængende analytisk ramme, som Watermeyer døber »konkurrencepræget ansvarlighed« (*competitive accountability*). Sidstnævnte teoretiseres og beskrives med afsæt i en skeptisk-kritisk attitude rettet mod den bredere neoliberalisering af universitetet og den akademiske kapitalisme, som REF i Watermeyers optik er sindbillede på, og som bogen her ønsker sig et opgør med.

Bogens otte kapitler er relativt korte og hurtigt læste (om end man forsinkes af forfatterens til tider lidt for knudrede sætningskonstruktioner). Første kapitel opridser problemstillingerne og gør sig tanker om den rolle som offentlig intellektuel, der udgør Watermeyers affirmative modstilling til REF-maskinens reduktion af akademikeren til neoliberalt tandhjul. Kapitel to hudfletter Sir Nicholas Sterns anbefalinger til reform af REF-systemet fra 2014-runden til den forestående 2021-iteration, mens kapitel tre om-

handler de »perifere men betydningsfulde modstandszoner«, som universitetet stadig frembyder. Hernæst følger bogens kerne, i form af tre kapitler med empirisk underbyggede analyser af den måde, akademikere henholdsvis producerer (fire), evaluerer (fem) og (ikke) opnår parlamentarisk-politisk anerkendelse for (seks) deres *impact*-fortællinger. Kapitel syv analyserer de udbredte protester på britiske universiteter i 2018 over (forværende) pensionsreform og (forvoksede) ledelseslønninger, inden kapitel otte samler trådene i 10 paradokser for den konkurrenceprægede ansvarlighed og kalder til generaliseret modstand.

Lad mig sige det, som det er: i denne anmelders øjne er der noget tragikomisk og lettere nedslående over det forhold, at Watermeyers gennemgående analytiske sprog er næsten lige så slidt, fortærsket og forsimplet som det ledelses- og styringssprog og den evalueringskultur, han så forståeligt ønsker sig af med. Hvor sidstnævnte består af de også fra dansk kontekst kun alt for velkendte excellence- og konkurrencefloskler, så består førstnævnte af en sand perlerække af de for sociologer mindst lige så velkendte »kritiske« neoliberalisme- og ideologifælsende ditto. Mest påtrængende og svært gouterbart bliver dette i Watermeyers gentagne pointe om, at britiske akademikere, som de er flest, selv er gået villigt ind i REF-galgen, som de elsker at hade og hader at elske, og som understøtter deres i øvrigt tyndslidte selv billede med løfter om forfængelighedsduelige stjerner på skuldrene (se fx s. 43, s. 61 og s. 138). For mig er det her en ringe trøst, at Watermeyer dog i det mindste spiller med åbne kort og eksplicit (s. 28) påkalder sig Adorno og Horkheimers notoriske analyser af kulturindustriens massebedrag som forbillede.

Når bogen alligevel er værd at læse (og anmelde) skyldes det udelukkende, at temaet simpelthen er for vigtigt, og at de empirisk baserede kerneanalyser rummer for mange interessante iagttagelser og spor til at lade den falde med

sin kuldsejlede analytiske ramme. Lige så meget, den (automat-)»kritiske« ramme således generer mig, lige så meget glædes jeg over den for tilgangen ukarakteristiske vilje og evne til at forstå endog ganske grundige og tilpas nøjterne, mestendels kvalitative analyser af de praksisser og forståelser, der skaber, opretholder, udvider eller genfortolker REF-systemet som helhed. Jeg vil foreslå, at de fleste læsere simpelthen holder sig til disse bogens midterste kernekapitler (fire til seks), hvis oplysningsværdi, hvad angår *impact*-produktionens maskinrum, er betragtelig. Fans af den »kritiske« stil vil antageligt ønske at læse mere rundt, men vi andre vil fint kunne slutte os til resten herfra.

Hvad er det så, vi lærer fra disse mere vellykkede kapitler? Vi lærer for det første, at produktionen af såkaldte »*impact* casestudier« (ICS'er) er blevet en vigtig del af de britiske universiteters økonomi, fra REF-2021 med op mod 25 % af de konkurrenceudsatte sektormidler og altså i omegnen af samlet 2 billioner pund årligt tilknyttet sig i såkaldt kvalitetsrelateret forskningsfinansiering (s. 130). Alt imens universiteterne derfor opruster deres kommunikations- og *impact*-afdelinger, så forholder selv *impact*-succesfulde forskere fra de mere anvendte grene af samfundsvidenskaberne sig skeptisk-ambivalent til en situation, der kræver, at de om- og oversætter deres i forvejen veludbyggede eksterne netværk og engagementer til blot egeninteresserede goder for deres universitet (kapitel 4). Ironien i dette indskrænkende oversættelsesarbejde understreges yderligere ved, at krav på *impact* – modsat krav på »excellence« som målt ved fagfællebedømt artikelproduktion – i REF-systemet tildeles institutionen og ikke forskeren selv.

Hvor excellence-delen af REF-systemet mest af alt minder om en udvidet fagfællebedømmelse (med stor økonomi på højkant), så har udvidelsen i retning af *impact*-belønning betydet en hastig og storstilet læringsproces, hvad angår nye kriterier for akademisk bedømmelse (og

altså stadig med stor økonomi på højkant). Watermeyers kvasi-eksperimentelle studier af denne proces antyder, at resultatet er en situation, hvor narrativ overbevisningsstil, vilje til selvoppustning og eksisterende social kapital går forud for et blot nogenlunde grundigt forsøg på at opspore indflydelseskæder, når det kommer til succes på REF-*impact*-casinoet (kapitel 5). I lyset af deres i forvejen knappe tidsressourcer blev bedømmerne i REF-2014 eksplicit instrueret i ikke at skele småligt til dokumentationen, med mindre et ICS vakte deres mistanke (måske er det også derfor, at hele 88 % af alle ICS'erne i REF-2014 blev vurderet i den højeste ende af skalaen). At dokumentere *impact* er retorik og narrativ kreativitet på den helt store klinge.

Blandt de påstående modtagere af al denne åbenbart »excellente« forsker-omverdens-kontakt og -rådgivning finder man imidlertid ikke samme begejstring. I bogens måske mest interessante (og morsomme!) kapitel (seks) opridser Watermeyer sine genvordigheder med at opnå adgang til, hernæst med i det hele taget at få først britiske parlamentarikere og dernæst deres udvalgssekretærer til at forholde sig interesserede til hele spørgsmålet om værdien af akademisk rådgivning for deres daglige arbejde. Når først skåltalerne er overstået, fremgår det, at denne oplevede værdi i al almindelighed er ganske beskeden – bortset altså fra de få (medie-)politiske skabte »stjerneforskere«, hvis spiselighed og ufarlighed gør dem til populære gæster på parlamentsgangene. *Impact*, må man forstå, lever i øvrigt ikke rigtig her.

For en STS-bekendt sociolog som undertegnede eller endsige for mange kolleger, antageligvis, er der måske ikke meget ved retningen i disse analyser, der for alvor overrasker. Men selve omfanget og proportionerne i det lettere kafkaske REF-system gør alligevel analyserne tankevækkende for en dansk akademiker, vil jeg mene, for hvem *impact* stadig hører til i afdelingen for ulmende teatertorden og mere eller mindre velmenende ledel-

sesskåltaler om offentligt engagement, bidrag og ansvarlighed. På dette punkt er der så afgjort grund til at tage Watermeyers (og hans mange ligesindede britiske kollegers) advarsler alvorligt. Uanset hvad der i øvrigt kan og bør reddes ud af begrebet af etisk og intellektuelt efterstræbelsesværdige idealer, så forbliver *impact* nu engang led i et styrings-, målings- og evalueringsmaskineri med perverse kvaliteter. At det hæslige ord selv nu til dags indgår i dansk universitetspolitisk jargon i ikke-oversat form er her både sigende og måske velgørende for bestræbelsen på at huske denne simple lære.

Til gengæld lider Watermeyers som så mange andre »kritiske« analyser af den skavank, at dens affirmative modbillede som antydnet selv er langt fra overbevisende. Godt nok fremstår forfatteren konsistent, når han med bogen her både påkalder sig figuren om og selv agerer som en offentlig intellektuel, med et klart markeret aktivistisk sigte rettet mod utopiske idealer om systemforandrende mobilisering. Men hverken figuren eller praksissen underkastes nogen egentlig analyse, sådan som det fx med fordel kunne være sket i relation til diskussioner om såkaldt offentlig sociologi, og i det hele taget denne disciplins langvarige overvejelser om netop disse forhold. I min optik har disse diskussioner mest af alt vist, at offentligt engagement er én blandt flere centrale intellektuelle praksisser i sociologien, hvis værdi må ses i lyset af en række andre praksisser – professionelt-tekniske, politisk-praktiske, kritisk-utopiske – som i sidste ende hænger uløseligt sammen i en tilpas præcist markeret version af sociologiens demokratiske bidrag og vigtighed. Når denne intellektuelle pluralisme ikke udfoldes, så reduceres Watermeyers egen »kritik« desværre til en éndimensionalitet, som han burde have ladet *impact*-maskineriet beholde for sig selv.

Anders Blok
Sociologisk Institut
Københavns Universitet

John Benedicto Krejsler:
At analysere med
Gilles Deleuze
(i serien Umulige tænkere)

Frederiksborg, Nyt fra Samfundsvidenskabernes, 2019
(141 sider, ISBN 978-87-7683-169-1)

At analysere med Gilles Deleuze er første bog i en ny bogserie fra Samfundslitteratur ved navn *Umulige tænkere*. Ærindet med bogserien er at gøre svære teoretikere tilgængelige for studerende og andre, som har brug for inspiration til at lave samfundsvidenskabelige analyser. Alt for ofte kommer brugen af umulige tænkere ikke længere end til mobiliseringen af et stort teoriapparat, argumenterer redaktørerne bag serien, og ambitionen er at bidrage til »interessante diskussioner« og »kreative analyser«.

Bogen om Deleuze lykkes langt hen ad vejen med dette forehavende. Som læser får man indsigt i den særegne måde, hvor Deleuze praktiserer sin tænkning i forlængelse af bl.a. Spinoza, Bergson og Nietzsche, og man får også mod på og lyst til at læse videre hos Deleuze selv. Og det er ikke så lidt. Men der er også noget i selve konceptet bag bogserien, som måske især i tilfældet med Deleuze kommer til at spænde en smule ben for det fulde udbytte. Bogen er bygget op, så man først får et overblik og en række grundbegreber (»et stort teoriapparat«, om man vil), dernæst en række eksemplariske analyser, der folder teorien ud. I tilfældet med Deleuze er denne skabelon ikke optimal, idet han netop, som mange vil vide, har beskrevet tænkerens opgave som mere aktivistisk, dvs. som det at engagere sig i et materiale for at skabe noget nyt, nogle nye begreber. Deleuze begynder ofte, som Alain Badiou har bemærket i sin bog om ham, *Deleuze: La clameur de l'Être*, med en konkret case, om det er »ulve- manden« fra Freuds casehistorie, spørgsmålet om film, eller en bestemt passage hos Charles Dickens. Idéen hos Deleuze er for så vidt ikke at vise, hvordan et bestemt greb kan illustreres med casen,

og heller ikke blot at lave en teori om casen, men at udvikle nye begrebsligheder på en baggrund af den kraft og kvalitet, der ligger i det konkrete.

Og hvordan kan man yde denne aktivistiske form for tanke retfærdighed? Måske ligger der her en mere generel problematik, der handler om, hvordan man formidler og ansporer til at arbejde med tænkere, der bryder de gængse skabeloner for argumentation, endog hinsides almindelige akademiske standarder. Bogen løser ikke denne problematik, hvilket på en måde også ville være meget at forlange, men den sætter under alle omstændigheder den tanke i gang, om den kunne angribes på andre måder.

At tænke anderledes ...

En ofte genkommende frase i Krejslers bog er, at Deleuze sætter én i stand til at tænke anderledes. Denne sætning fungerer som et slags bagtapet for udlæggningen af Deleuzes projekt og begreber, blandt andet forskellen mellem »dogmatisk identitetstænkning« og »nomadisk forskelstænkning«, som Krejsler på flere måder beskriver, undersøger og analyserer med i bogen. Den dogmatiske eller statslige identitetstænkning præsenterer bogen som noget, der både tilhører en hverdagslig »common sense«-tilgang, der bekræfter verdens orden og tiltroen til det allerede givne, og som noget, der filosofisk især kan tilskrives den tyske filosof G.W.F. Hegel. Deleuzes (og Krejslers) Hegel er den Hegel, der ambitiøst søger at udlægge selve verdensåndens virke i historien, og som godt nok beskæftiger sig med negation og andethed, men kun i forhold til den identitet, der viser sig, når ånden »kommer til sig selv« og fuldbyrder sig i absolut fornuft (historisk givet gennem den preussiske stat). Nu er den Hegel naturligvis lidt en karikatur, men ikke desto mindre kan denne karikerede Hegel netop siges at være den baggrund, hvorpå Deleuzes originale indspark til filosofien kan præsenteres på en økonomisk måde. For Deleuze handler det ikke om transcendens, altså at noget står ud

eller har højere status i væren end andet (som fx en overgribende Fornuft, der styrer udviklingen), men Deleuzes verden er stadig dynamisk og begivenhedsrig, hvilket gør den til et sted præget af tilfældigheder og mangfoldige viljesbegærsytringer. Krejsler viser, hvordan Deleuzes projekt er bygget op omkring »en *immanent ontologi*, der afviser determinisme og transcendent størrelser som afgørende for udfoldelsen af livet og dets potentialer, en *perspektivisk etik*, der fokuserer på en affirmativ attitude til livets kontingens i al dets ubestemmelige mangfoldighed, og en *glædesaffirmativ politisk aktivisme*, der konstant har fokus på at udvide, hvad det er muligt at gøre i en kontinuerlig kamp for glædespraktikker og imod tristhedspraktikker« (s. 17-18).

Med denne udlægning af Deleuze i baghånden kan Krejsler nu også vise, hvordan man med Deleuze må tænke analysestrategisk. Med »skizoanalysen«, som det hedder hos Deleuze, kan man efterspore det, der er i gang med at blive anderledes. Lidt mere konkret kan man med Deleuze på den ene side diagnosticere livspraksisser, der er blevet formateret af besnærende normaliseringer (dvs. måder, hvorpå livspraksisser udfolder sig i dogmatiske og kontrollerede mønstre), mens man på den anden side er på udkig efter mere nomadiske praksisser, der synes at åbne for andre former for begær og affekter. Når Deleuze med sin makker, psykoanalytikeren Felix Guattari, peger på »skizoen« som underliggende figur for både et analysearbejde og en livspraksis, er det fordi skizoen på eksemplarisk vis fremviser en agens hinsides identitet, og fordi figuren synes at kunne danne et alternativ til dogmatiske (statslige og ødipale) begærformer og -maskiner. En god analyse producerer for Deleuze mere begær, flere flugtlinjer, der går hinsides stiliserede opfattelser af individ, stat, orden, værdi, fornuft etc.

... men hvorfor? Og hvordan?

Netop her er der dog en svaghed i Krejslers bog, for formlen om, at Deleuze kan

bruges til »at tænke anderledes«, synes til tider at blive en smule tom. Det er, som om den vitale indsats, Deleuze gør for den marginaliserede (den gale, Bartleby-figuren etc.) og det eksplosive, udvandes en smule, når projektet i Krejslers bog er at gøre Deleuze tilgængelig og alment anvendelig, og hvis »glædesaffirmative politik« det bare er at komme i gang med. Krejsler bliver et sted i bogen nødt til at indføre en slags *disclaimer*: »Ud fra et samfundsvidenskabeligt perspektiv er det vigtigt at understrege«, skriver Krejsler, »at Deleuze og Guattaris tænkning ikke blot handler om en æstetisk ikonoklasme, der blot søger det andet for anderledeshedens skyld, eller en tænkning, der modsigelsesfrit og uahæmmet kan anvendes til innovations- og iværksættertiltag af enhver dristig entreprenør på markedet« (s. 44). Men *disclaimeren* har næsten karakter af en besværgelse, dvs. som en måde at undgå et kildent spørgsmål. For der er en hårfin, måske endda ubestemmelig, grænse mellem en radikalpolitisk Deleuze, der har et næsten anarkistisk program, og så den omvendte Deleuze, hvis anarkisme passer perfekt ind i en postmoderne markedstænkning og et fokus på det nye, det fleksible, det omskiftelige osv. (Som Slavoj Žižek provokerende har sagt det, kan Deleuze ret nemt blive til »ideolog for senkapitalismen«).

Deleuzes forhold til magten er som de læsninger af store filosoffer, han foretager først i sit forfatterskab (af Hume, Kant, Nietzsche, Bergson og Spinoza): Han forsøger ikke sagligt at skille skidt fra kanel, men laver sin egen »røvpulning« (*enculage*) af dem, som han selv udlægger det. Deleuze er ikke kritisk teoretiker, men han har en evne til at bevæge sig på bagsiden af det velkendte og fastlåste, rundt om det, så det spiddes, mens et større flow af tanker og bevægelser sættes i gang. Den fornemmelse får man ikke rigtig i de Deleuze-inspirerede analyser, som afslutter Krejslers bog. Tre af Krejslers fire eksempler tager udgangspunkt i skolen og dens professionelle: Den første

analyse, som uddybes og udvides af de to næstfølgende, søger at erstatte begrebet om »den professionelle« med begrebet om »kompetencenomaden«. Ifølge Krejsler findes der en professionsterminologisk tryllekreds, hvor den professionelle, her læreren, allerede på forhånd er tænkt ind i et kompleks af stat og identitet: En lærer har en bestemt rolle i forhold til opdragelse, socialisering og undervisning, der fungerer efter idealer fra den klassiske velfærdsstat. I dag er vi dog udfordret på nye måder, hævder Krejsler, og opgaven er at få blik for og komme på højde med »individualisering, globalisering, modernisering, den offentlige sektor m.m.« (s. 81). En profession må derfor ikke kun tænkes via en trærodsstruktur (med professionsidentiteten som den faste stamme), men gennem rhizomatiske overlap og forskydninger, og vi må få blik for læreren som »serviceorienteret væsen«, der hele tiden er i bevægelse: »Under livslang og livsomspændende læring nyudvikler hun løbende sit kompetencevokabularium med henblik på at matche de omskiftelige krav, som brugeren, forvaltningen og offentligheden stiller til hendes virksomhed, samt det begær, hun måtte have til egne og kollegers potentielle tilblivelser« (s. 85-86).

Det er ved analyser som denne, at man kan blive en smule i tvivl om, hvad det egentlig betyder at tænke anderledes: Er »kompetencenomaden« ikke netop (bortset fra selve det konkrete ord) navnet på den prekære arbejder, med omskiftelige og fragmenterede arbejdsvilkår, der befolker de vestlige virksomheder og institutioner i dag? For Krejsler handler det om at »besinde sig på en ny situation og komme i gang med at mestre denne« (s. 88), men hermed mistes enhver radikal bro i analysen. Det skal bemærkes, at beskrivelsen af kompetencenomaden ikke er det sidste, Krejsler fremanalyser vedrørende skole og professioner i dag, og igen kommer der en *disclaimer*, der siger, at det bestemt også må handle om en kapitalismekritik. Men det forbliver i Krejslers analyser uklart, hvordan man

vitterligt kan tænke anderledes (når man ikke vil tænke kritisk i marxistisk-revolutionær forstand, hvilket ikke er Deleuzes ærinde) uden at blive slugt af den stadig omsigrgribende »deterritorialiserende« kapitalisme.

Generelt er der mange gode takter i *At analysere med Gilles Deleuze* og livtaget med en »umulig tænker« er overordnet givende og inspirerende, ligesom også forsøgene på at omsætte det abstrakte i konkrete analytiske tilgange, med forslag til metoder, der kan levere empiri til sådanne analyser. Men spørgsmålet er, om det umulige ved den umulige tænker mistes et sted i processen med at gøre det umulige muligt.

Brian Benjamin Hansen

Forskningscenter for uddannelseskvalitet, professionspolicy og praksis,
VIA University College

Naomi Oreskes: Why Trust Science?

Princeton, Princeton University Press 2019
(360 sider, ISBN 9780691179001)

Gil Eyal: The Crisis of Expertise

Cambridge, Polity Press 2019
(190 sider, ISBN-13 978-0-7456-6578-8)

Vi hører stadig oftere, at vi nu angiveligt lever i en såkaldt »post-faktuel« tidsalder, hvor borgere og politikere rutinemæssigt vildledes af charlatan-eksperter, falske nyheder og internet-trolde i vitale spørgsmål om klimaforandringer, vacciner og meget andet. Nogen af os forholder os eksplicit skeptisk til denne diagnose (se Blok 2017). Men uomgængeligt er det, at videnskabens plads i samfundet i de senere år er kommet til fornyet og ophidset offentlig debat, særligt i det Trump-ramte USA og det Brexit-ramte Storbritannien. Klimaforskere og andre er blevet fyret, har fået mundkurv på eller har modtaget trusler. Folk er gået på gaden i forsvar for videnskaben. Og nu

har debatten tillige affødt to interessante social- og humanvidenskabelige bøger, der på hver deres måde forsøger at dissekere og afhjælpe situationen.

Bøgerne er skrevet af henholdsvis Naomi Oreskes, professor i videnskabshistorie ved Harvard og længe en central aktør i debatter om amerikansk klimaskepsis; og Gil Eyal, professor i sociologi ved Columbia med speciale i relationer mellem ekspertise, teknologi og samfund. Fra hver deres karakteristiske afsæt argumenterer de i deres respektive bøger for, at nutidens kampe og dilemmaer om troværdig specialistviden må forstås i deres længere historiske kontekst og i lyset af betydningsfulde idémæssige og samfundspolitiske forskydninger. Når bøgerne er værd at læse (og anmelde) sammen, skyldes det imidlertid ikke blot deres komplementaritet. Det skyldes snarere, at de samtidig – mestendels implicit – kan siges at udfordre og måske tilmed underminere hinandens hovedargumenter og som sådan selv kan læses som et Janus-hoved-lignende sindbillede på de selvsamme dybe dilemmaer, som de analyserer.

Oreskes udgav for godt 10 år siden en bog (der senere blev til en dokumentarfilm) sammen med Erik M. Conway, hvori de viser, hvordan to små håndfulde forskere har ageret »tvivls-købmænd« (*Merchants of Doubt*) siden 1960'erne gennem at sprede offentlig tvivl i USA om ellers veletableret videnskab, først om tobakkens skadevirkninger og siden om menneskeskabt global opvarmning. At Oreskes og Conway kan føre disse tvivlens købmænd tilbage til deres tætte økonomiske bånd til først tobaksindustrien og siden den fossile energi-industri samt disse industriers lobbyorganer vil næppe komme bag på nogen blot delvist materialistisk (videns-)sociolog. Tidligere havde Oreskes selv gennemført et senere berømt metastudie, hvori hun viste, at der modsat mediernes billede faktisk var konsensus blandt 97% af verdens klimaforskere, når det kommer til at fastslå de antropogene kilder til klimaforandrin-

ger. At klimaskeptikere og andre siden har brugt betydeligt krudt på at udfordre denne konklusion undrer heller ikke.

Mere interessant er det, at Oreskes med sin nye bog, der baserer sig på forelæsningsholdt i november 2016, forsøger at give sin egen kamp mod klimaskepsis og beslægtede fænomener et mere solidt fundament gennem at mobilisere den filosofiske videnskabsteoris principielle grunde til, at vi som borgere og samfund bør stole på videnskaben. Det sker primært i et kondenseret og læsværdigt første kapitel, som tager turen fra Comte over de logiske empirister Popper, Kuhn og frem til nyere feministiske og andre videnskabsstudier. Alt sammen vejledt af Oreskes' eget hovedargument: Vi bør stole på videnskaben ikke på *trods* men på *grund* af dens sociale organisering af kritisk diskuterende specialister i forskerfællesskabet. Dette argument afprøves hernæst i bogens andet kapitel, hvor Oreskes gennemgår fem episoder i videnskabernes historie, hvor specialisterne har vist sig at være galt afmarcheret – men hvor forskerfællesskabet gradvist fik korigeret egne fejl. Hernæst følger fire sæt af fagfællekommentarer, hvorefter Oreskes svarer på udfordringerne, binder trådene sammen og sætter samtiden i perspektiv.

At videnskabshistorikeren Oreskes kan skrive detaljeret og medrivende om bl.a. den ret horrible »teori om begrænset energi« fra 1870'erne (s. 76 ff.) – ifølge hvilken kvinders reproduktive kapacitet ville blive beskadiget af for megen uddannelse (mens dette åbenbart ikke gjaldt mændene!) – er ikke overraskende. Mere grund er der derfor til at rose hendes koncise rids af det 20. århundredes videnskabsteori, som dels får forklaret velkendte problemer i diverse fejlslagne forsøg på at cementere *den* (enheds-)videnskabelige metode, dels argumenterer overbevisende for fornuften i den såkaldt sociale vending i videnskabsteorien. Her navigerer Oreskes fint i havet af nyere videnskabsstudier hos bl.a. en Bruno Latour og får med hjælp fra særligt den

feministiske filosof Helen Longino fremskrevet grunde til, at de konsensus-skabende interaktioner i et kritisk forskerfællesskab præget af diversitet bør virke tillidsvækkende.

Argumentet er vigtigt, om end betoningen af diversitet i bl.a. køn og etnicitet i denne anmelders øjne kommer lovlig tæt på standpunkts-epistemologien. Mere alvorligt kan man indvende, at Oreskes springer for hurtigt hen over kilderne til sit eget argument og de dertil hørende specialistdebatter. Allerede Peirces pragmatisme betonedede forskerfællesskabet som regulativt ideal i videnskab, ligesom Poppers idé om forskernes venligt-fjendtlige samarbejde, kunne fortjene diskussion. Særligt synes Oreskes' argument dog som et u-ankendt ekko af Robert Mertons berømte videnskabs-sociologiske udledning af de normer, der må gælde i forskerfællesskabet – såsom universalisme og organiseret skepticisme – hvis det skal leve op til sin opgave med at producere troværdig, certificeret specialistviden. Godt nok argumenterer Oreskes eksplicit imod Mertons desinteresse-norm når hun slår til lyd for, at forskere fremadrettet bør stå ved deres værdier i den offentlige samtale. Men i lyset af den måde, videnskabssociologer har studeret og diskuteret Mertons normer i over 50 år, og herunder fremvist hvordan de nutidigt synes under pres i den neoliberale videns-økonomi, glimrer Merton-traditionen unægtelig ved sit fravær i Oreskes' udlægning.

Hermed er den videnskabssociologiske bro tillige bygget til Gil Eyals bog og projekt. På skarpt skåret vis kan Eyal nemlig siges at starte dér, hvor Oreskes stopper: med den nøgterne konstatering af, at vestlige samfund siden 1960'erne nu engang har været præget af såvel ekspertliggørelse af politik som politisering af ekspertise, og at det er denne ambivalente og spændingsfyldte situation *selv*, der kalder på sociologisk udforskning. Allerede fra første kapitel intervenserer Eyal således på interessant vis i de seneste årtiers heftige diskussion i særligt vi-

denskabs- og teknologistudier (STS) om forholdet mellem ekspertise og politik, og dermed også i hele baggrunden for Oreskes' spørgsmål om offentlighedens tillid til videnskab. Her er Eyals velanbragte pointe den, at selve opblomstringen i offentlige, politiske og samfundsfaglige samtaler om ekspertise selv er tegn eller symptom på en bagvedliggende historisk forskydning, der gør, at det ikke længere er indlysende, hvem eksperterne er, og hvis ekspertise vi skal have tillid til.

For at underbygge denne pointe foretager Eyal med bogen her noget så prisværdigt som en sociologisk re-teoretisering af ekspertise, hvor han læser på kryds og tværs af et mildest talt bredspektret felt af diskussioner siden 1950'erne og lykkes med en nyttig kondensering af de centrale brudflader. Det foregår primært i kapitel 2, som i denne anmelders optik samtidig er bogens intellektuelle kulmination. Herfra antager teksten mere karakter af illustration og udfoldelse, idet Eyal sætter sin nye analytiske ramme i sving med centrale debatter om tillid (kapitel 3), risiko (kapitel 4), demokratisk legitimitetskriser (kapitel 5) samt dominerende videns-politiske strategier i ekspert-base-rede politiske institutioner (kapitel 6) og deres ofte tragikomiske udslag i skiftevis offentlig mistillid og ny tillidsdannelse (kapitel 7). Bogen slutter med en Weber-inspireret invitation til andre sociologer om at tage nutidens »trans-videnskabelige« dilemmaer om klima og vacciner som anledning til se sig selv i den centrale opgave, det er at bibringe eksperter og magthavere det nedslående budskab, at deres legitimitet nu engang er til konstant efterprøvning.

Eyals ekspertise-analytiske model består af to kerneakser (s. 33), som, ved nærmere eftersyn, samtidig viser sig at indeholde kimen til en model over ekspertisens placering i det offentlig-politiske liv (s. 37). Langs den ene akse skelnes ekspertise-forståelser, der henholdsvis betoner den formelle og abstrakte eller den tavse, kropsliggjorte og praktiske dimension af eksperters viden. Langs den

anden akse skelnes forståelser, der enten betoner ekspert-individet selv eller dennes indlejring i et bredere og distribueret kollektiv som kilder til troværdighed og autoritet. Professionssociologien hos en Andrew Abbott betoner således ekspertisens formelt-abstrakte karakter og dens kollektive organisering, alt imens STS-forskere som Harry Collins gør meget ud af den enkelte eksperts tavse specialist-færdigheder (som bl.a. gør, at naturvidenskabelige eksperimenter altid er svære at gentage for andre i forskerfællesskabet). Tilsvarende skel, forstår man, er implicit i spil, når offentlighed og politikere skal vurdere konkurrerende krav på ekspertise.

I anden omgang viser Eyal som nævnt, hvordan disse skel hænger sammen med genkommende mønstre i de bredere og ofte politiserede debatter om ekspertisens dilemmaer (som fx dem, Oreskes deltager i på klimaområdet). Her forhandles offentlighedens tillid langs én akse som et forhold mellem at betone eksperternes trænedede vurderingsevner og så forsøget på at fjerne denne »subjektivitet« gennem betoning af en (tilsyneladende) mekanisk objektivitet (opnået via fx et randomiseret medicinsk forsøg). Langs en anden akse forhandles grænsen mellem eksperter og offentlighed gennem forskellige betoning af henholdsvis teknokrati og deltagerdemokrati: mens førstnævnte kendes fra diverse politik-rådgivende ekspertorganer, så kendes sidstnævnte fx fra de konsensus-konferencer, som det danske Teknologiråd blev berømt på i 1990'erne, og hvor lægfolk inddrages i håndteringen af teknisk-politiske spørgsmål. Eyals pointe er, at elementer af disse positioner genfindes som skiftende strategier i det ekspert-politiske felt, uden at nogen af dem lykkes med at begrunde sig selv og løse legitimitetens gordiske knude.

Eyals bog er, som jeg håber, det fremgår, i min optik et originalt og løfterigt bidrag til en sociologisk afklaring af ét af tidens vigtigste samfundsspørgsmål. På enkelte stræk savnes lidt større ydmyg-

hed og grundighed i diskussionen af eksisterende positioner; det gælder fx i relation til Ulrich Becks risikosamfundsteori, som på lange stræk kan siges at have foregrebet Eyals argument (uden dog at have formuleret det nær så klart). Mere påfaldende er det dog, at Eyal nærmest fuldstændig udgrænser den mere normative og videnskabsteoretiske diskussion, som hele Oreskes' bog kredser omkring, og som Eyal da også anerkender som liggende begravet inde i de ekspertise-sociologiske diskussioner. Ikke desto mindre parkeres disse allerede i introduktionen (s. 7) via et afgørende skel mellem »videnskab« i klassisk forståelse og så den »regulerings-videnskab«, som er på spil i hele spektret omkring miljø, medicin og andre teknologiske og risikable ekspertise-felter med politisk betydning. Begrebet om regulerings-videnskab stammer selv fra STS-feltet. Men i betragtning af, hvor vigtigt skellet er for hele Eyals argumentation – og for praktisk ekspertise-politik – tildeler han grænserne mellem videnskab og reguleringsvidenskab forbløffende lidt opmærksomhed.

Lidt sat på spidsen kan vi derfor sige, at de to bøger, som jeg her anmelder ud fra præmissen om, at de adresserer det samme nutidige problem (kaldt det bare »post-faktualisme«), reelt viser sig at handle om to forskellige ting: nemlig henholdsvis normalvidenskab versus reguleringsvidenskab. Og dette vel at mærke på måder, der så at sige reproducerer en række gensidige blinde vinkler, som også er blinde vinkler mellem fagdiscipliner. Lige så meget som vi har brug for sociologen Eyals skarpe analyser af reguleringsvidenskabens dilemmaer for at forstå dynamikken i den klima-(forsknings-)diskussion, som optager Oreskes så inderligt, lige så lidt hjælp får vi af Eyal til at afsøge den grænse, der også på det klimavidenskabelige felt kan og bør drages (forsigtigt, grundigt) mellem normal- og reguleringsvidenskabelige momenter af dens virke (idet FN's klimapanel IPCC selvsagt tilhører sidstnævnte, hvad Eyal da også viser, s. 127).

Og lige så meget som Oreskes i sin videnskabssteoretiske kapacitet har en vigtig pointe om de sociale kilder til (normal-) videnskabens troværdighed, lige så lidt overbeviser hendes mere sociologisk-historiske pointer om, hvordan klimaforskere i praksis bør navigere i de regulerings-dilemmaer, Eyal fremviser.

Hvis man som dansk læser ønsker sig anskuelisationsundervisning i, hvordan det tager sig ud, når reguleringsvidenskabelige normer og praksisser støder ufin sammen med normalvidenskabelige ditto, så behøver man blot at tænke på den nyligt meget omtalte såkaldte »Okseleksionsrapport« fra Aarhus Universitets Nationalt Center for Fødevarer og Jordbrug. Sammenhævet med usikre livscyklusvurderinger og beskyldninger om manglende transparens omkring landbrugsindustriens aftryk ligger her en dybere historie om den måde, den tidligere sektorforskning er blevet indlejret på danske universiteter og her bidraget kraftigt til en række af de tillids- og legitimitets-problemer i samspillet mellem ekspertise og politik, som Eyal så fint diagnosticerer. I tillæg til den måde, politisk styring og økonomisk magt mere alment griber stadig dybere ned i alle hjørner af de danske universiteter, står vi her dybt i den krise, der lægger navn til Eyals bog – og med Oreskes' videnskabssteoretiske opskrift som et stadig fjernere og mere uopnåeligt ideal.

I sidste ende hælder denne anmelder derfor også mest i retning af Eyals begrebskliniske og kyniske sociologi end til Oreskes' velmenende men idealiserende filosofi, når det kommer til at tage bestik af vores nutidige, bekymrende

situation. Særligt deler jeg med begge forfattere den grundtanke, at klimaforandringer og andre økologiske trusler har ophævet spørgsmål om fungerende relationer mellem eksperter, politik og offentlighed til hovedprioriteter for en offentligt engageret sociologi i det 21. århundrede (og har selv forsøgt mig med en nylig intervention, se Blok 2019). Så meget desto mere kan det ærgre, at Eyals tanker (s. 148 f.) om sociologiens kritisk-konstruktive bidrag til disse afgørende samfundsdebatter forbliver så relativt korte og sporadiske, som de gør. Her forekommer det mig, at Eyals kynisme har sin grænse. Bør vi sociologer – måske inspireret af den kampgejst, Oreskes lægger for dagen – ikke også bidrage til at opbygge nye, mere demokratiske regulerings-videnskabelige ekspert-organer, med bedre chancer end andre for at opnå offentlig legitimitet og bidrage til at afbøde klima- og økologiske kriser?

Referencer

- Blok, Anders (2017): »Præfaktuel diagnose«, kronik, Weekendavisen, 19. maj 2017 (tilgængelig fra: <https://www.weekendavisen.dk/2017-20/ideer/præfaktuel-diagnose>).
- Blok, Anders (2019): »How to deploy STS to re-imagine sustainable ways of instituting climate expertise?«, *Nordic Journal of Science and Technology Studies* 7(2) (tilgængelig fra: <https://www.ntnu.no/ojs/index.php/njsts/article/view/3365>).

Anders Blok
Sociologisk Institut
Københavns Universitet

